

Folt a világ fenekén

Magyary Ágnes: *Rövidzárlat az alvilágban*

Magyar Napló, 2016

Kedves népmesénkben, *Az okos lányban* azt kéri a király a nagy eszéről elhíresült leányzótól, hogy vessen foltot egy lyukas cserépkorsóra.

A válasz talpraesett és bölcs:

– Fordítsa ki, felséged, a korsót, ki látott még olyant, hogy színén és nem a fonákján van a folt!

Példabeszédnek is jó a sziporkázó történet, különösen akkor, ha a lyukas korsót világmetaforának fogjuk fel. Magyary Ágnes legújabb könyve – *Rövidzárlat az alvilágban* – erre ösztökél.

Adva van a földi világ, talán az egyetlen a kozmoszban, sajnos ózonlyukaival, úrszemetével, tornádóival, gyilkos háborúival, olvadó gleccsereivel, túlmelegedésével és a lélekben, a tudatban, az ösztönvilágban felgyült salakrétegeivel maholnap a népmese lyukas korsójához lesz hasonlatos.

Nyitott a népköltészet, bármelyik műfaját folytatni lehet, allúzióknak, példabeszédnek is alkalmas minden fabula, mese, ballada, nem túlzás hát, ha a fent említett könyv szerzőjéről, Magyary Ágnesről azt állítjuk, hogy kifordította a lyukas cserépkorsót, és gyér öltésekkel bizarr foltot vetett annak fenekére.

Kétségtelenül (ki)fordított világ a *Rövidzárlat az alvilágban* eseménysora.

Adva van egy anya, egy apa és egy fiúgyermek. Az anya hipochonder, gyógyszermániás, alkohol- és kábítószerfüggő, az apa despota, tirannus, zsarnok, homályos célokat kergető utazó, és a tízéves gyermekük, akiből ilyen környezetben lesz felnőtt, minden hagyományos eszményt megtagadó nihilista.

Ilyen mondatokat olvashatunk: „Még a mackóim is tudták, hogy apám akár a saját anyját is képes lett volna eladni, ha érdekei úgy kívánták volna” (25. old.). És: „Korunk kitalálta azt a baromságot, hogy a szülőknek szeretni kell a gyerekeiket...” (33). Vagy: „Mert nem az öröm a boldogság, hanem a bánat” (86). Tovább: „Mert alapvetően mindannyian barbárok vagyunk, a civilizáció csak egy fikció, azaz olyan, mint Oszama Bin Laden, aki valójában nem létezett soha, csupán egy metafora (92). Máshol: „Nem érdekelt az iskola, ahogy az osztálytársaim sem” (123). S végül az igazán ütős verdikt: „Mindig arra vágytam, hogy végre azt tehessek, amit akarok, és amikor igazán azt tehettem, amit akarok, akkor már nem igazán tudtam, hogy mit is akarok. Ez is azt bizonyítja, hogy az ember sosem tud mit kezdeni a szabadságával, vagyis a szabadság egy olyan dolog, amire szabad vágnini, de nem szabad megkapni (207).

Szöveggyűjteményt lehetne szerkeszteni hasonló kijelentésekből, és ember legyen a talpán, aki csapást tud vágni ebben a dzsumbujban. (Szerzőnők használja a kifejezést.)

A főcsapás természetesen ennek a sorsvert, terhelt családnak a története.

Magyary Ágnes szülővárosából, Kolozsvárról indul el a három személy, s – mit ad Isten! – éppen Brugge-ben kötnek ki. Ne kérdezzük, hogy miért éppen ott. Csatornákról, álomszép orchideákról, vert csipkékről híres Nyugat-Flandriában ez a város, de a gyerek, aki mindvégig mesél, csak azt látja, hogy egy liftaknához hasonló lakásba költöztek, az édesanya lesötétített szobá-

ban fekszik, éjjeliszekrényén konyakos üveg, gyógyszerek, kábítószeres, az apa utazási mániájának áldoz, nem lehet tudni, hol dolgozik, mit csinál, mivel tarja el a családját. Jellegtelen, arctalan élet, névtelenek.

Visszapillantása is van a narrátornak. A kolozsvári évekre emlékezik, ott a kondukátor vetett sötét árnyékot az életükre, s történelemórákon hasonló szörnyetegek szellemei kísértettek: Burebista, Decebal, Baba Novac.

Itt kiesik Magyary Ágnes a szerepéből, távolságtartása lecsökken anyagával szemben, azonossá válik gyermekhősével, képzelt világának építésébe véleményfoszlányt sző, s iróniával jelzi azt – ki nem mondottan! –, hogy balkáni pöcegödröt csináltak a hajdan kincses városból, meghamisították a történelmet, tömeggyilkos szadistákból nemzeti hősokeket faragtak. A gyermekszáj mindent kimondó futamain szárnyal a szöveg: „Mindig is Burebista és Decebal voltak a kedvenceim, mert a világon nincs ilyen hülye neve senkinek, mint nekik. Ők nagyon jó barátok voltak, és az volt a missziójuk, hogy még a magyarok előtt rendet tegyenek Erdélyben. Ez nagyjából sikerült is nekik, bár jogos a kérdés, hogy ha nem voltak ott magyarok, miért kellett rendet tenni...” (42).

A románok legnagyobb nemzeti hőse Mihai Viteazu. Az ő hadvezére volt a szerb martalóc, akit már az irónia leple alá se dug be Magyary: „Baba Novac amúgy egy szimpatikus középkori gyilkos volt, aki tökélyre fejlesztette a karóba húzatást, és mások bőrből való kifordítását” (43).

Kolozsváron, a Bethlen-bástya előtt Baba Novac díszes szobra hirdeti a román történelem dicsőségét.

Kivétel ez a néhány adalék, a regényíró célja nem a való világ ajtóinak, ablakainak a nyitogatása, hanem egy fikció minél tökéletesebb fölépítése. Erre a fikcióra kell figyelni mindvégig.

Köszálhatunk a magyar-, a világirodalomban, hogy hasonló példákat találjunk.

Eszünkbe jut Szathmári Sándor *Kazohiniája*, Arisztophanész *Felhőkakukkvára*, Franz Kafka „kastélya”, Camus algériai kisvárosa, Oran, ahol dühöng a pestis, Abe Kóbó homokbányája, Orwell „disznófarmja”, vagyis minden olyan színhely, amely létezik is, nem is, amelyeket csak azért teremtettek a szerzők, hogy ott az emberi színháték különösen kínos, torz, abszurd, groteszk erői szabaduljanak el.

De túl egyszerű volna besorolni Magyary Ágnest a nagy pesszimisták, világ-hírű borúlátók, nihilisták közé. Azért lenne téves, mert a történeteket gyermek mondja el, a környezetét ő ítéli meg, márpedig egy kiskorú törvény előtt sem felel olyan mértékben szavaiért, tetteiért, mint egy felnőtt. Ő még őszinte ember, ordíthat, toporzékolhat (J. A.), s kimondja azt, amit a felnőttek illemből elhallgatnak.

E mögé a paraván mögé húzódik meg Magyary, ezért keletkezik az olvasóban furcsa, különös élmény, el is fogadja, nem is, amit olvas, nyilvánvaló, hogy tévesek az állítások, negativizmus uralja szélteben-hosszában a könyvet, mégis élvezük, utána gondolunk, lehetne ilyen is, mormoljuk magunkban, talán lesz is nemsokára, ha ilyen sebességgel gurulunk lefelé a lejtőn.

Megszakadtak azok a kötések, amelyek a világot mostanáig összetartották. A család széthullt atomjaira, barátság nincs, jó szomszédok sincsenek, nem is ismerjük azokat, a rokoni kapcsolatok megszűntek vagy eltorzultak. Egy fantasztikus nagymama bukkan fel tengeralattjáróként a háromtagú család életében, az apának az anyja, valaha híres szépség, őt „asszonyomnak” kell szólítani, „mert még a gondolattól is borsózott a háta, hogy neki unokája van”. Fodrásznő volt valaha, de mindenkinek azt hazudja, hogy mezzoszoprán az Operában, képzeletvilága oda is vitte, Donizetti *Lammermoori Lucia* rémtörténetének a megszállottja, utálja és szereti (ez különben a regény háttérműve, akár csak *A kaméliás hölgyben* a *Manon*

Lescaut!), elveinek példatárát abból meríti, Lucia gyilkossága, elméjének elborulása, öngyilkossága maga az érzelmekre alapozott élet – mondja. (Igaz, a gyerekszáj itt is megszólal, szerinte a *Lammermoori Lucia* utolsó felvonása olyan, „mint egy elcseszett receptes könyv, amelyben a kis-sé beszívott szerző véletlenül a marhasültek közé keveri az eperparfé receptjét...” (80).

Furcsa, érdekes körhintára ülteti hát Magyary a hőseit és olvasóit, abszurd világban forog ez a körhinta, amely nem a megszokott emberi logika szerint épült fel, legalábbis idegenek abban a hagyományos toposzok, elvek, eszmények. Érdektelenség és kiszámíthatatlanság irányítja az anya taktikáját férjével szemben, az apaférj hatalommániája végtelen, s a féltőrült felnőttek irgalmatlanul vagy hanyag-közömbösen gyúrnak keresztül a gyermeket a húsőrlnőn, ami az ő megnevezésük szerint élet.

Alig időznek egy helyben, az apa parancsára állandóan költöznek, nyilván önmaguk elől menekülnek, először Brugge-ben telepednek le, onnan visszatérnek Budapestre, persze, a grandomán apa Szentendrén vesz házat a Duna parton, amit előnt a víz, s a felnőtté cseperedett fiú elhatározza, hogy kitelepszik San Franciscóba.

Belgiumban művi beavatkozással bővült a létszám, mint egy donortól kapott vese, úgy épült be a családba Maaiké, a flamand házvezetőnő. Az olvasó elvárná, hogy ez a józan, dolgos teremtés gatyába rázza őket, de inkább ő hülyül hozzájuk.

Nem csoda ezek után, hogy az eseménysor ösvénye bekanyarog a mitológiába, mondavilágba, mégpedig abba a cifra és dús ember-isten vegetációba, amelyet a görögök találtak ki.

„Teiresziász egy napja” a fejezet címe.

Csak akkor érzünk valamelyes összefüggést a családtörténet és a mitológia között, ha nagyon figyelmesen olvastuk a könyv előző fejezeteit. Abban ugyanis nagyon sok a köztes hely, a köztes állapot, a köztes

helyzet, a fiút hol lányoknak kijáró babusgatással, hol brutális dömpingezéssel nevelik, s időnap előtt részesül a felnőtteknek járó élvezetekben: alkohol, szivar, éjszakai korhelykedés.

Természetesen kiégett ember lesz belőle, és a kiégés akár a nemiséget is megtámadhatja (szólásmondás is tanúskodik erről: „Úgy megijedtem, azt sem tudtam, fiú vagyok-e, vagy lány.”), de az még súlyosabb következmény, hogy a kiégett ember identitása megrendül, nem tudja pontosan, hogy ő kicsoda.

De az sem baj, ha Magyary Ágnes semmilyen átjárót nem épített, nem képzelt el, nem baj, ha csak az olvasóban (jegyzetírőben) forognak a borús gondolatok, s a szerzőnő – kisebb-nagyobb módosításokkal – csak úgy, jókedvéből mesél az ókori vak jósról.

Mert nem mindennapi a történet.

Egyszerű halászlegény Teiresziász, hét végén kocsmázó férfi, de egy hegyi sétáján két közöszlő kígyót lát meg a szikla tövében, ennek hatására megindul a vészes folyamat, nő lesz belőle.

Kiközösítik a férfiak, s csak nehezen fogadják be a nők.

Szeretője is akad, egy ír turista, gyermekes családapa, Ian. Most már vele járja a hegyeket, romok közt szeretkeznek, de amikor újból meglátja a két kígyót, visszaváltozik férfivá.

Emiatt kerül az istenek vitájának középpontjába, hisz egyedül Teiresziász a megmondhatója, a nőnek vagy a férfinak tökéletesebb a szexuális kielégülés.

A botrány elkerülhetetlen, mert Teiresziász a nőkre szavaz, meg is vakul rendesen, csak a főisten, Zeus tudja valahogy elhelyezni jövendőmondónak a delphoi jósdába.

Próbáljunk következtetéseket levonni Magyary Ágnes gondolatmenetéből.

Mi készítette őt arra, hogy a kétnemű mondai alak esetét beépítse munkájába?

Nehéz válaszolni erre, segítségül kell hívni a nagy francia klasszikust.

Apollinaire úgynevezett ellendramát írt *Teiresziás emlői* címmel. Ennek az előszavában olvashatjuk: „Az ember, amikor a járást akarta utánozni, kitalálta a kereket, amely egy cseppet sem hasonlít a lábra. Ezzel szürrealizmust teremtett anélkül, hogy tudott volna róla.”

A túl gyakran idézett első mondat ősrégi szabály, minden leírt sor, minden ecsetvonás, minden zenei tétel vagy felépített torony a valóság „égi mása” (Arany J.).

Magyary világa valóban különbözik a valóságtól, még ha hősei földi környezetben, ide-oda, cikcakkban rohangálnak is, mint a vízibolhák. Néha az az érzésünk, a valóságnak nem az égi, hanem az infernói mását képviselik.

De a francia költő második mondata izgalmas igazán: „Ezzel szürrealizmust teremtett anélkül, hogy tudott volna róla.”

Szürrealista világot teremtett hát Magyary?

Sok, nagyon sok a szürrealista elem a kisregényében. Inkább kis egységek füzere a könyv, ebben otthonos Magyary, s ez a szerkesztés megengedi az intarziás mintázatokat. Fehér alakzat mellett barna vagy fekete, esszé mellett filozofikus elmélkedés, azt epikus történet követi.

Emiatt nem lehet egységesen szürrealista alkotásnak nevezni.

De még követnünk kell szerzőnőnk egy másik vargabetű nyomvonalán, el kell jutnunk a címbe ígért alvilágba.

„Kerberosz élete nem egyszerű, mivel rémesen szar a munkahelye...” – kezdi az utolsó előtti fejezetet.

Itt uralkodik el az addig is jelen levő profán stílus. Mintha egy jelenkori mamutvállalat raktárában lennénk, úgy dugdossa be fiókokba az alvilág kapuőre, a háromfejű kutya, a hozzá érkező halottakat. Még az is megfordul a három fejében, hogy jó lenne vonalkóddal ellátni őket, könnyebb lenne a nyilvántartásuk. Cervantes a kilencedik fiókban szorul össze II. Szelim szultánnal (a lepantói csata óta nem állhatják egymást!), Hasfelmetsző Jack „szo-

batársá” a kettes fiókban az a magas gal-lérú, hányaveti pasas, aki most érkezett, s akiről kiderül, hogy nem más, mint Lammermoori Lucia meggyilkolt férje a harmadik felvonásból.

Ezek után akkor cselekszik helyesen az olvasó, a jegyzetíró, a kommentátor, ha bedobja a gyeplőt a lovak közé, és rábizza magát az olvasás élvezetére. Magyary fantáziája rendkívül széles skálákon mozog, s mi a halmazzá nőtt képtelenségek hullámtaraján bevezünk a szürrealizmus vizeire.

S a rövidzárlat?

Hirtelen megérkezik Kerberosz apja, aki „lenyalta” Zeusz egyik nőjét, s itt, az alvilágban bújt el a főisten haragja elől. Ekkor támad Kerberosznak az az ötlete, hogy kis kozmetikázással átfesti a halottakat, s Szent Péter nyakába varrja azokat a mennyországban. És akkor végre ő is szabadságra mehet, mint a főnöke, Hádész, meghívattathatja magát egy krémes süteményre a Zserbóba.

Ennyi elég mindenfajta történetből, kalandozásból, száguldásból, még az edzett olvasónak is megfájdulhat a feje, mint a Kerberoszé, a három.

Magyary Ágnes azzal engesztel ki, hogy lendületesen, lappangó humorral, sziporkázó ötletességgel, flegmatikus fölényrel mesél, mesél, egyetlen pillanatnyi kihagyása nincs, felesleges mondata nincs, üresjáratok nincsenek, s még a legsandább kritikusként sem jut eszébe, hogy szavahihetőségét kétségbe vonja.

„Költő, hazudj, de rajt’ ne fogjanak.” (A. J.)

Tanulságos és hasznos volna összehasonlítani a fent tárgyalt munkát Magyary Ágnes *Az ördög operába készül és más történetek* (2013) című könyvével.

Mennyiben változtak azóta a munkamódszerei?

Ismétli-e önmagát?

Nem látja-e még sötétebbnek a világot?

Lehorgonyzott-e véglegesen a kitalációk mellett?

Milyen mértékben azonosul íróként az az emberi (ördögi) színjátékkal, amelyet teremt?

Nem áll fenn az öncélúság veszélye?

Kérdések, amelyekre fiatal írónónk eljövendő évtizedeiben válaszolnak iroda-

lomkritikusok, irodalomtörténészek és – az olvasók.

Mert bizonyára ismeri a jegyzet elején említett Okos Lány történetét. Bizonyára tudja, mi volt a felséges király másik két kívánsága: Jöjjön is, ne is, hozzon is, meg ne is.

Nincs kínzóbb dilemma mindazoknak, akik írásra adják a fejüket.

Hegedűs Imre János

Kligl Sándor: Gipsz-alak a Szegedi Nemzeti Színház belső falán (1986)

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Székelyhidegkúton született író, irodalomtörténész. Benedek Elek monográfusa. 1984-ben Ausztriába emigrált. Munkatársa volt a *Bécsi Naplónak*, tudósítója a Szabad Európa Rádióknak.